

diği anlaşılmaktadır (bk. Kerâmet Ra'nâ Hüseyinî, s. 646-650). Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Sâlih Ahmed Rızâ'nın birlikte yaptıkları ihtisar çalışması ise *Muhtaşaru Tefsiri't-Taberî* adıyla iki cilt olarak basılmıştır (Beirut 1403/1983).

Câmi' u'l-beyân J. Cooper tarafından giriş ve notlar ilâvesiyle İngilizce'ye de muhtasar olarak tercüme edilmiştir. W. F. Madelung ve A. Jones tarafından *The Commentary on the Qur'an, Being an Abridged Translation of Jami' al-Bayan 'an ta'wil al-Qur'an* adıyla neşredilmekte olan bu tercüme, *Câmi' u'l-beyân*'ın Ahmed Muhammed Şâkir ve Mahmûd Muhammed Şâkir baskısına dayanılarak yapılmış, Kur'an âyetlerinin tercümesinde genellikle Arbery, bazan da M. Pickthall'ın İngilizce Kur'an tercümeleri esas alınmıştır. Tamamı beş cilt olarak planlanan bu çalışmanın Bakara sûresinin 103. âyetine kadar gelen birinci cildi yayımlanmıştır (Oxford 1987). *Câmi' u'l-beyân*'ın Pierre Godé tarafından yapılan ve ilk cildi Paris'te 1983 yılında basılan muhtasar Fransızca tercümesinin de (*Commentaire du Coran, Abrégé, traduit et annoté*) şimdiye kadar üç cildi basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Ebü Dâvûd, "İlm", 5; Tirmizî, "Tefsîr", 1; Taberî, *Câmi' u'l-beyân*; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 291-293; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, II, 162-168; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazâm*, VI, 170; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVIII, 40-94; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhû'r-ruvât*, III, 89-90; Zehebî, *Tezki-retü'l-huffâz*, II, 710-716; a.m.f., *Mzânü'l-i'tidâl*, III, 498-499; İbnü'l-Cezerî, *Çâyetü'n-nihâye*, II, 106-108; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mzân*, V, 100-103; Süyûtî, *el-İlkân*, IV, 212; *Keşfü'z-zunûn*, I, 437; Mustafa b. Muhammed el-Bâbî el-Halebî, *Fihrist*, Kahire 1321, s. 2; Serkis, *Mu'cem*, II, 1231; Brockelmann, *GAL*, I, 149; *Suppl.*, I, 217; Sezgin, *GAS*, I, 323-328; E. Montet, *Le Coran (Introduction)*, Paris 1949, s. 59; I. Goldziher, *Mezâhibü't-tefsîr il-İslâmî* (trc. Abdülhalim Neccâr), Kahire 1374/1955, s. 107-120; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, Kahire 1381/1961-62, I, 205-224; Ahmed Muhammed el-Hüfî, *et-Taberî*, Kahire 1390/1970, s. 85-172; Bilmen, *Tefsîr Tarihi*, I, 363-368; M. Abdülhalim Mahmûd, *Menâhicü'l-müfessîrîn*, Kahire 1978, s. 39-46; Ma'a'l-Mektebe, s. 372-374; Kerâmet Ra'nâ Hüseyinî, "Nüs-ħa-i Kühen ez Terceme-i Tefsîr-i Taberî", *Yagmat*, XX/12, Tahrân 1346 hs., s. 646-650; Muhammed Abdülganî Hasan, "Aħdeşü mâ nü-şire fi'l-maħtûṭât il-'Arabîyye", *Mecelletü'l-Kitâb il-'Arabî/Arabî Book Journal*, sy. 53, Kahire 1971, s. 5; Ahmed Hattâb el-Ömer, "et-Taberî en-Nahvî el-Küfî min hilâli tefsîrih", *Ādâbü'r-râfidîn*, IX, Musul 1978, s. 235-263; Fikret İşıltan "Taberî", *İA*, XI, 595.



CÂMIU BEYÂN'I-İLM

(جامع بيان العلم)

İbn Abdülber en-Nemerî el-Kurtubî'nin
(ö. 463/1071)
ilim, ilim tahsili ve
eğitim öğretim konularına dair
rivayetleri toplayan eseri.

Tam adı *Câmi' u beyânî'l-ilm ve fazlihî ve mâ yenbağî fi rivâyetihî ve ħamlihî*'dir. Müellif mukaddimesinde belirttiğine göre kendisinden, ilmin mâna ve ehemmiyeti, ilim yolunda sarfedilen çabaların değeri, tartışmanın ilmiliği, Allah'ın dini hakkında bilmeden konuşmanın uygun olmadığı, delilsiz hüküm vermenin haram olduğu, tartışmanın âdâbı, taklidin câiz görülmesi ve haram olanı gibi konularda bir kitap yazması istenmiş, o da öncelikle ilim öğrenmenin âdâbını inceleyerek bu eseri kaleme almıştır.

Bir mukaddimeden sonra altmış dokuz bab ve on bir faslın yer aldığı eserde her ne kadar temel konular ana başlık halinde gösterilmemişse de müellifin bazan "câmi" başlığı altında zikrettiği belli başlı bölümler şunlardır: İlimin her müslümana farz oluşu, ilmin ve âlimin fazileti, ilim tahsilinde dikkat edilmesi gereken noktalar, ilmi yayma, eğitim ve öğretimde hoca ve talebenin dikkat etmesi gereken prensipler, ilimle amel etme, ulemânın ihtilâflarında dikkate alınacak hususlar. *Câmi' u beyânî'l-ilm*'de Hz. Peygamber başta olmak üzere ashap, tâbiîn ve daha sonraki İslâm büyüklerinin ilim, ilim tahsili, eğitim ve öğretim konuları etrafındaki tavsiye ve tecrübeleri senedleriyle birlikte tesbit edilmiştir.

İlim konusu öteden beri gerek hadis kitaplarının bir bölümü olarak gerekse müstakil eserler halinde işlenegelmiştir. Nitekim çeşitli hadis kitaplarında bu konu "Kitâbü'l-ilm" başlığı altında ele alındığı gibi Ebü Hayseme Züheyr b. Harb tarafından *Kitâbü'l-ilm* adıyla müstakil bir eserde de işlenmiştir (nşr. ve trc. Salih Tuğ, İstanbul 1984). Hatîb el-Bağdâdî de *Takvîdül-ilm*, *Şerefü aşĥâb il-ħadîs* ve *el-Câmi' li-aĥlâķi'r-râvî* adlarını taşıyan üç eserinde bu konuları daha geniş bir şekilde ele almıştır. Bu dönemde eserlerin bölüm başlıklarında ve ayrıca kitap isimleri arasında geçen "ilim" kelimesinin genellikle "hadis" mânasında kullanıldığı dikkati çekmektedir. Yine bu eserlerde "er-riħle fi tale-

bi'l-ilm" ifadesi, genel anlamda yapılan ilim yolculuklarında ziyade hadis tahsil etmek maksadıyla yapılan seyahatler için kullanılmıştır.

Ahmed b. Ömer el-Mahmesânî el-Beyrûtî tarafından önce *Muhtaşaru Câmi' i beyânî'l-ilm* adıyla senedleri zikredilmeksizin (Kahire 1320), daha sonra da senedleriyle birlikte (I-II, Kahire 1346, 1368) yayımlanan eserin başka neşirleri de vardır (I-II, Kahire 1388/1968 [nşr. Abdurrahman Muhammed Osman]; I-II, Kahire 1978 [nşr. Abdülkerîm el-Hatîb]; I-II, Beyrut, ts.).

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Abdülber, *Câmi' u beyânî'l-ilm*, Kahire 1368/1948; Serkis, *Mu'cem*, I, 159-160; II, 1702.



CÂMI'U'L-ELHÂN

(جامع الالحان)

Abdülkâdir-i Merâğî'nin
(ö. 838/1435)

mûsiki nazariyatına dair temel eseri.

Hepsi mûsiki konusunda altı eseri bulunan Abdülkâdir-i Merâğî kitaplarını, H. G. Farmer'in bildirdiğine göre, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (Or., nr. 1175) Türkçe *Kitâbü'l-Edvâr* dışında (İA, I, 84) dönemin ilim dili olan Farsça ile yazmıştır. Ancak bu eser incelendiğinde Merâğî'nin diğer kitaplarından tamamen farklı bir üslup ve muhteva ile karşılaşılmakta, bu da kitabın Merâğî'ye ait olduğu görüşünü oldukça zayıflatmaktadır. Gittikçe olgunlaşmak üzere birbirlerini tamamlayan bu eserlerin en meşhurları *Câmi' u'l-elhân* ve *Maķâşidü'l-elhân* olup *Maķâşidü'l-elhân* diğerlerinin özeti sayılabilir.

Merâğî, mûsiki nazariyatının en değerli eserleri arasında yer alan *Câmi' u'l-elhân*'ı 1405 yılında Semerkant'ta yazmış ve oğlu Nûreddin Abdurrahman'a ithaf etmiştir. Eser yazıldıktan sekiz yıl sonra müellif tarafından yeniden gözden geçirilerek bazı ilâvelerle 1415'te Timurlular Devleti'nin üçüncü hükümdarı Sultan Şâhruh'a, 1418'de de onun oğlu Gıyâseddin Baysungur'a ayrı ayrı ithaflarla sunulmuştur.

Eser bir mukaddime, on iki bab ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Müellifin, küçük yaşta çeşitli ilimler tahsil ettikten sonra mûsikiye yöneldiğini, kendisinden önce bu konuda yapılan çalışmaları inceleyerek bilgisini ilerlettiğini, eserini oğulları Nûreddin Abdurrahman ve Ni-

zâmeddin Abdürrahim'e mûsiki ilmini öğretmek maksadıyla kaleme aldığını ifade ettiği giriş kısmından sonra beş fasıldan meydana gelen mukaddime yer alır. Mukaddimedeki mûsikinin tarifi, ortaya çıkışı, konusu ve gayesi ele alınmıştır. Mûsiki nazariyatının ana konularını işleyen on iki bablık asıl kısım ise toplam kırk üç fasıldan meydana gelir. Burada incelenen konular şu şekilde özetlenebilir: Savt ile nağmenin tarifi ve meydana gelmesi, nağmenin işitilmesi, tesiri ve ondaki tizlik ve pestlik sebepleri; desâtînin (mûsiki aletindeki teller üzerinde parmak ucunun yerleri) taksimi; Safiyyüddin Abdülmü'min'in sistemine ve bir başka sisteme göre on sekiz sesin elde edilmesi; mûsiki aletlerinde perdeleri meydana getiren telin boyu ve en az iki ses arasındaki tizlik ve pestlik farkını gösteren buutların nisbetleri, birleştirilmesi, cinsleri, sayıları ve tasnifi; dörtlü ve beşlilerin uyumlu şekilleri; birinci ve ikinci tabakadaki kısımların birleştirilmesinden meydana gelen devirler. Daha sonra iki, üç, dört ve beş telin pozisyonları ile meşhur devirler (on iki makam), devirlerin tabakaları, Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin Safiyyüddin'e ve Abdülkâdir'in her ikisine cevapları ile bazı itirazları yer almaktadır. Ardından meşhur devirlerin topluca gösterilmesi, uyumlu nağmelerin Arapça ve Yunanca isimleri, âvâze ve şubelerle perdelerin münasebetleri, udda güç pozisyonlar ve udla icranın kaideleleri, hânende olacakların ses eğitimi, yakın ve uzak anlamlı terkipler, altı parmağı kullanma yolları ve mûsiki form-

ları gibi konular işlenmiştir. Mûsiki usullerine ait bilgilerin yer aldığı on birinci babda müellifin yaşadığı devirde ve daha önceki dönemlerde kullanılan usullerle kendi buluşu olan usuller açıklanmıştır. Hâtimedede ise mûsikide şed konusu, mûsiki öğrenmeye başlayanların uyması gereken meclis âdâbı, mûsikide meleke kazanma yolları, kökler (Türk, Moğol ve Hitaylar tarafından çalınan mûsiki parçaları), meşhur mûsikişinaslar ele alınmıştır.

Câmi' u'l-elhân'ın üçü İstanbul'da, üçü de Avrupa kütüphanelerinde olmak üzere altı nüshası tesbit edilmiştir. İstanbul'daki nüshalardan ikisi Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 3644, 3645). İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlı olan (Belediye Yazmaları, nr. 0.57) nüshanın XX. yüzyılın başlarında Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki nüshadan (nr. 3645) istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Avrupa'daki nüshalar ise Oxford Bodleian Kütüphanesi'nde kayıtlı iki nüsha ile (biri Marsh, nr. 282) Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlı (Supplément, nr. 1774) yazmalardır. Bunlar arasında Nuruosmaniye (nr. 3644) ve Oxford Bodleian (Marsh, nr. 282) kütüphanelerinde bulunan nüshalar müellif hattı olup Safer 818 (Nisan 1415) tarihini taşıyan ilkinin Merâğî Sultan Şâhruh'a, diğerinin Muharrem 808'de (Temmuz 1405) kendi oğlu Nûreddin Abdurrahman'a ithaf etmiştir. Daha sonra gözden geçirdiği bu nüshaya bazı ilâveler yapmıştır. Oxford Bodleian'deki ikinci nüsha ise (bk. Ahmed Münzevî, s. 3892, kütüphane numarası ve-

rilmemiştir) Sultan Şâhruh'un oğlu Bay-sungur Mirza'ya ithaf edilmiştir. *Câmi' u'l-elhân*'ın Paris nüshası, 16 Rebî'ülevvel 1067 (2 Ocak 1657) tarihinde Ali b. Lâçin Mahmûdî Muhammedî tarafından İsfahan'da istinsah edilen, ilk üç babı eksik bir yazmadır. Baron Rodophe D'Eranger, Oxford Bodleian Kütüphanesi'nde kayıtlı (nr. 828) bir *Câmi' u'l-elhân* nüshasından söz ediyorsa da bu eserin yukarıda belirtilen aynı bölümdeki (nr. 282) nüsha olduğu ve bir dizgi hatası sonucu numarasının yanlış verildiği anlaşılmaktadır.

Câmi' u'l-elhân, Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki nüshalardan biri (nr. 3644) esas alınarak bazı açıklamalarla birlikte Takî Bîniş tarafından neşredilmişse de (Tahrân 1366 hş./1987) eserin tenkitli yeni bir neşrine ihtiyaç vardır.

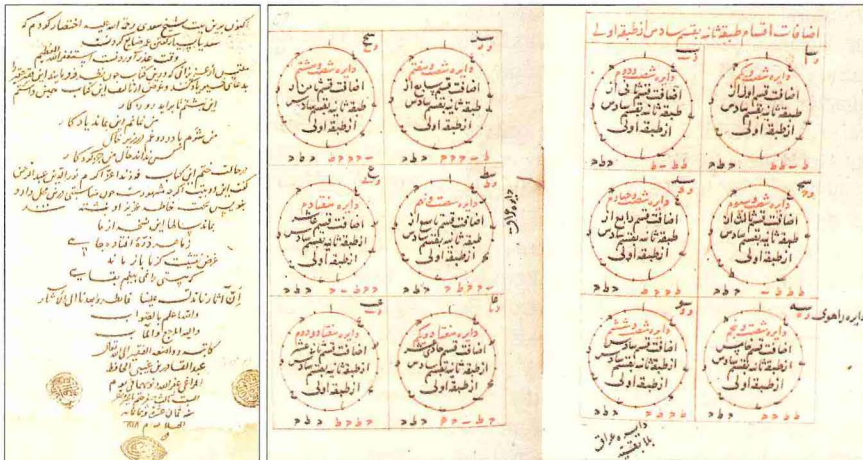
BİBLİYOGRAFYA:

Abdülkâdir el-Merâğî, *Câmi' u'l-elhân* (nşr. Takî Bîniş), Tahrân 1366 hş./1987; Ethé, *Catalogue*, I, 1058-1060; Blochet, *Catalogue*, IV, 336-337; Baron Rodolphe D'Eranger, *La Musique Arabe*, Paris 1949, V, 398; M. Kemal Özergin, "Hâce Abdülkâdir Marâğî'nin Manzum Bir Arzıhâli", *Kemal Çığ'a Armağan*, İstanbul 1984, s. 133, 139; Muhammed Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Mikrofilmhâ-yi Kütübkhâne-i Merkezî-i Dânişgâh-ı Tahrân*, Tahrân 1348 hş., s. 261; a.mlf., "Mûsikî-nâmehâ -4-", *Hüner u Mürdum*, sy. 148, Tahrân 1353 hş., s. 72-73; Münzevî, *Fihrist*, s. 3892; Amnon Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings (c. 900-1900)*, München 1979, s. 171-172; Murat Bardakçı, *Marağalı Abdülkâdir*, İstanbul 1986, s. 139-142; Henry George Farmer, "The Organ of the Arcients", *Studies in Oriental Music*, II, Frankfurt 1986, s. 416-417; a.mlf., "Abdalqâdir Ibn Gaibî on Instruments of Music", a.e., s. 605-607; a.mlf., "Abdülkâdir", *İA*, I, 83-84.



NURİ ÖZCAN

Câmi' u'l-elhân'ın müellif hattı nüshasının son sayfası ile diğer bir nüshasının iki sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3644 ve 3645, vr. 58^b-59^a)



CÂMI'U'L-EZHER

(bk. EZHER).

CÂMI'U'L-FUSÛLEYN

(جامع التصولين)

Bedreddin Simâvî'nin

(ö. 823/1420)

İslâm hukukuna dair
Arapça eseri.

Mecdüddin el-Üsrüşenî'nin (ö. 632/1235) *el-Fuşûl'ü* ile Zeynüddin el-Merğînânî'nin (ö. 670/1271) *Fuşûl'ü'l-ihkâm fî uşûli'l-ahkâm* adlı eserinin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Müellif bu iki eseri özetlerken bunlarda bulunan